

ДОНИШГОҶИ МИЛЛИИ ТОҶИКИСТОН

734025, шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 17; тел.: 221-77-11 (кабулгоҳ), тел./факс: 227-15-10 (шӯъбаи умумӣ);

почтаи электронӣ: info@tlu.tj, сомонаи интернетӣ: www.tlu.tj

№ 01/105-03 аз «29» 05 соли 2023

Ба № _____ аз « _____ » _____ соли 202

«Тасдиқ мекунам»

Ректори Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
д.и.и., профессор Хушвақтзода К.Х.

«29» 05 соли 2023

ТАҚРИЗИ

муассисаи пешбар ба диссертатсияи Раҳимов Чамшед Хучамуродович дар мавзӯи “Ташаккули донишхон одитарини физикии хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар раванди таълими математика” барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа PhD, доктор аз рӯйи ихтисоси 6D010200 - Педагогика ва методикаи таълими ибтидоӣ (илмҳои педагогӣ)

Мубрамияти мавзӯи таҳқиқоти Раҳимов Чамшед Хучамуродович дар он зоҳир мегардад, ки дар ҳамин замина, Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мухтарам Эмомалӣ Раҳмонро ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ёдовар мешавем, ки дар он қайд гардидааст: «Солҳои 2020-2040 омӯзиш ва рушди фанҳои риёзӣ, дақиқ ва табиӣ дар соҳаи илму маориф» эълон гардидааст, ки ин иқдом боз афзалияти омӯзиши фанҳои табиӣ-математикиро тақвият мебахшад.

Унвончу ба таҷрибаи чандинсолааш така намуда қайд менамояд, ки ҳақиқатан робитаи байнифаннӣ дар раванди таълими синфҳои ибтидоии муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ яке аз воситаҳои асосии амалисозии ҳамгирии донишҳо, маҳорату малакаҳои илмӣ ва ҳаётиро ифода мекунанд. Ин робитаҳо боиси баландшавии омодагии амалӣ ва назариявӣ-илмӣи хонандагон мегардад, ки заминаи дарки хонандагон ҷабҳаҳои умумии фаъолияти азбаркунӣ мебошад.

Муаллиф тавассути гуногун самтии робитаи байнифаннӣ на фақат масъалаҳои нав дар сатҳи сифатан баландтар, балки ҳадафҳои инкишоф ва тарбияи хонандагон низ дар ҷодаи системанок ва масъалаҳои мураккаб вобаста ба имкониятҳои воқеӣ ҳал карда мешаванд. Бинобар ин, робитаи байнифаннӣ яке аз рукнҳои асосӣ ва зарурии ташаккули донишҳои табиӣи хонандагони синфҳои ибтидоӣ мавриди таълими фанҳои табиӣ-математикӣ мебошад. Дар ин синну сол хонандагони синфҳои ибтидоӣ аллакай оид ба донишҳои одитарини физикӣ оид ба фанҳои табиӣ то андозае малака пайдо мекунанд. Аз курси табиатшиносӣ, математика, технология ва инчунин аз таҷрибаи шахсии худашон ва дигар сарчашмаҳо оид ба хосиятҳои объектҳои табиӣ ошноӣ пайдо мекунанд. Бинобар ҳамин, ин масъала рӯзмарра буда, ҷабҳаҳои бисёреро дар бар мегирад.

Ба ақидаи муҳаққиқ мубрамияти мавзуи таҳқиқотии мазкур дар ҷумҳурӣ бо омилҳои зерин асоснок карда мешавад: аввалан, дар ҷумҳурӣ доир ба масоили бедор намудан ва ташаккул додани донишҳои одитарини физикӣи хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар раванди таълими математика ва омода кардани онҳо ба омӯзиши мусалсали ин фан; методикаи ташкилу гузаронидани навҳои гуногуни машғулиятҳои берунисинфӣ доир ба масоили таҳқиқотӣ, методикаи ташкилу гузаронидани дарсҳои амалӣ бо мақсади баланд бардоштани сатҳи сифати донишҳои одитарини физикӣ, қобилиятҳои маърифатӣ, маҳорат ва малакаҳои амалии хонандагони синфҳои ибтидоӣ коркард ва ба роҳ монда шудааст.

Диссертатсия аз муқаддима, ду боб, хулоса ва руйхати адабиёти истифодашуда иборат буда, 177 саҳифаи ҷопи компютери ро дар бар мегирад.

Боби аввали диссертатсия “Асосҳои назариявӣ-методологии ташаккули донишҳои одитарини физикӣ мавриди таълими математикаи синфҳои ибтидоӣ” унвон дошта, аз ду зербоб иборат аст. Дар зербоби аввал муаллиф оид ба замони муосир таҳсилоти табиӣ-илмӣ хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ дар заминаи таълими якҷанд фанҳои таълимӣ: табиатшиносӣ, санъати тасвирӣ ва меҳнат, забони модарӣ, математика ошкор карда шудааст.

Ҳамзамон, қайд мекунад, ки ин фанҳои таълимӣ бевосита ба таҳсилоти математикӣ ҳамбастагӣ дорад.

Самаранокии таҳсилоти табиӣ-илмиро инҳо таъмин менамоянд:

- фанҳои умумии фаъолияти таълимӣ хонандагон – идроки табиат дар сатҳи дастрас ва илмӣ;

- системаи роҳу усулҳои амалисозии ҳадафҳои корҳои таълимӣ-тарбиявӣ ва мазмуну мундариҷаи фанҳои табиӣ-илмӣ ва барномаи онҳо;

- системаи фаъолгардонии фаъолияти азбаркунии хонандагон, муваффақона азхудкунии дониш, маҳорат ва малака, ташаккули ҷаҳонбинии илмӣ-материалистӣ ва омодагии хонандагонро ба меҳнат таъмин менамояд.

Ҳангоми таълими фанҳои табиӣ имконияти истифодаи методҳои зиёди омӯзиш мавҷуданд: усулҳои гуногуни мушоҳидаи предметҳо, раванд ва ҳодисаҳо, тарҳрезии микроскопӣ, иҷрои озмоишҳои таълимӣ, ҳалли масъалаҳои ҳисобӣ, моделсозӣ, тартибдиҳии графикҳо, ҷадвалҳои таҳлилӣ ва ғайра ба омӯзиши донишҳои одитарини физикии хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар раванди таълими педагогика, дидактика, психология ва таҷрибаи муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ таҳлилу баррасӣ шудааст.

Унвонҷӯ дар зербоби дуюм хусусиятҳои амалигардонии ҳамгироии байнифаннӣ дар муассисаҳои таҳсилоти ибтидоӣ мавриди баррасӣ қарор додааст. Хусусияти он дар марҳилаи додашудаи таълим аз он иборат аст, ки вай асосан дорои характери микдорӣ мебошад. Ин маънои онро дорад, ки

хонандагон доираи донишҳои аллакай азбаркардашонро системанок, васеъ ва амиқ карда, доир ба мафҳумҳо, тасаввуротҳои нав ҳосил мекунанд. Барои ин салоҳияти касбии омӯзгор оид ба донишҳо ва маҳоратҳои пароканда зарур мебошад. Барои ҳамгироӣ дар ибтидои таълим ва тарбия ҳам омилҳои мусоид ва ҳам номусоид мавҷуд мебошад. Ин омилҳо аксар вақт стратегияи ҳамгироиро муайян мекунанд.

Таҳлили муносибати фанҳои таълимӣ вориди ҳар як ҷабҳаҳои номбурда гардида, имконияти хулосабарорие, ки фанҳои таълимии таҳсилоти ибтидоӣ то андозае муттаҳидкунандаи байнифанӣ ва ба системаоварии робитаҳо мебошад: давраи ояндаи системаоварии робитаи байнифанӣ баъзе қисматҳоро дар бар мегирад. Бинобар ин, ҳатто чунин фанҳои бо ҳам наздик аз рӯйи мазмун, ба монандӣ таҳлили китобҳои дарсии табиатшиносӣ, математика ва технология собит намуд, ки маводи дар онҳо пешниҳодшуда барои ташаккул додани шавқу ҳаваси маърифатии донишҳои одитарини физикӣ хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар раванди таълими математика ва омода намудани онҳо ба омӯзиши мусалсали ин фан дар синфҳои ибтидоӣ имконияти зиёд доранд.

Дар боби дуҷуми диссертатсия “Хусусиятҳои методи ташаккули донишҳои табиӣ дар раванди таълими математикаи синфҳои ибтидоӣ” ном дошта, се ҷабҳаро дар бар мегирад. Зербоби аввали боби дуҷум “Методикаи ташаккули донишҳои одитарини физикӣ дар раванди таълими математикаи синфҳои ибтидоӣ» ном дошта, дар он қайд карда мешавад, ки яке аз шаклҳои асосии ташкили раванди таълим дар синфҳои ибтидоӣ, ки боиси ташаккули системаи донишҳои заминавии асосӣ мегардад, (мафҳумҳо, хулосаҳо, таърифҳо) ин ташкили дарсҳои ҳамбастаю ҳамгиро пешниҳод менамояд.

Мақсади асосии чунин дарсҳо бо назардошти тамоюли он иттилоотӣ-маҳбулӣ аст, ҳамчун воситаи оmodасозии хонандагон ба дарки шарҳи табию илмӣ олами веқеӣ муаррифӣ мешавад. Сохтори чунин дарсҳо бояд ба талаботҳои зерин ҷавобгӯ бошанд: дақиқу мантиқ будани таҳияи ҳадафҳои таълимӣ, ки дарки пурраи фанни омӯхташаванда, объект ва ҳодисаро таъмин

менамояд; ҳаҷман бисёри таълими иттилоотӣ оид ба маводи омӯзишӣ; истифодаи ҷабҳаи васеи усулҳои фаъолият, ки барои ҳалли ҳадафҳои таълимӣ ҷавобгӯ мебошад.

Унвонҷӯ хотирнишон менамояд, ки дар баробари омӯзиши математикаи синфҳои ибтидоӣ хонандагони синфҳои ибтидоӣ бо одитарин мафҳумҳои физикӣ: суръат, вақт, роҳ, ҷойивазкунӣ, масса, вазн, ғунҷош, қувваи барқ, ва ғайра, баъзе муносибатҳои байни онҳо барқарор карда мешаванд. Ин муносибат имконияти дохилкунии истилоҳҳои тезтар, охистатар, дуртар, наздикро мусоидат менамояд. Масъалаҳое, ки омодагии пешакии хонандагонро ба дарки баъзе мафҳумҳои одитарини физикӣ мусоидат менамояд, бояд аз рӯзиҳои якуми омӯзиши математика дар синфи якум машқҳоеро иҷро мекунанд, ки боиси ҷенкунӣ ва муқоисаи баъзе бузургҳои физикӣ мешавад.

Зимни зербоби дуҷуми боби дуҷум “Ғузaronидани машғулиятҳои берунисинфии мазмуни физикӣ дошта ҳамчун воситаи ташаккули шавқу ҳаваси хонандагони хурдсол ба физика” ном дошта, дар он зикр гардидааст, ки ба ташаккули дониши ибтидоии илмҳои табиӣ дар хонандагони синфҳои ибтидоӣ имконият медиҳад, ки ба амалӣ намудани ақидаҳои ба ҳам пайваستاи донише, ки дар навбати худ имкон медиҳад, ки ба баланд бардоштани сифати азхудкунии маводи барнома ва мусоидат ба ташаккули элементҳои фанҳои илмҳои табиӣ бошад

• Баъди таҳлили адабиётҳои илмӣ-методӣ ва омӯзиши таҷрибаи кори муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, литсейҳо, гимназияҳо нишон медиҳанд, ки дар айни замон барои ташаккули дониши ибтидоии илмҳои табиӣ майлу рағбати хонандагони хурдсол мариди омӯзиши фанҳои табиӣ дар таълими математикаи синфҳои ибтидоӣ диққати зарурӣ дода шуда истода аст. Роҳу усулҳо ва истифодаи донишҳо, маҳорат ва малака, ташаккули шавқу ҳавас оид ба фанҳои табиӣ дар раванди таълими математикаи синфҳои ибтидоӣ аниқ муайян буда, методҳои истифодабарии онҳо дар машғулиятҳои берунасинфӣ пурра кор карда шуда истодааст. Омӯзгорон метавонанд шавқу

ҳаваси хонандагони синфҳои ибтидоиро ба фанҳои табиӣ дар ҷараёни дарс бо ташкил намудани машғулиятҳои робитаи байнифанӣ дошта, гузаронидани машғулиятҳои таълимӣ аз математика, ташкил намудани машғулиятҳои амалӣ аз табиатшиносӣ, ташкил ва гузаронидани корҳои берунисинфӣ аз технологияи амалӣ, ташкил ва гузаронидани корҳои таълимӣ тавассути маводҳои математикӣ дар синфҳои ибтидоӣ пайдо намоянд.

Дар зербоби сеюми боби дуюм “Таҳлили натиҷаҳои озмоиши педагогӣ” ном дорад, натиҷаҳои таҳқиқот тавассути ҷадвалҳо ва диаграммаҳо баҳогузорӣ шудааст. Аз озмоиши педагогии дар муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумӣ, литсейҳо, гимназияҳо гузаронидааш муаллиф ба хулосае омадан мумкин аст, ки агар хонандагони синфҳои ибтидоӣ мафҳумҳои асосии арзёбии сифати таҳсилотро дар радиҳои таҳқиқот аз муайянкунии сатҳи азхудкардаи мафҳуми асбобҳо, сатҳи ташаккулёфтаи мафҳумҳои асосии физикӣ ва рушди равандҳои шавқу ҳаваси хонандагон ба фанҳои табию математика оғоз кардааст ва таҳқиқоти гузаронида нишон дод, ки коркарди методии ташаккули донишҳои одитарини физикӣ дар раванди таълими математикаи синфҳои ибтидоӣ боиси самаранокии ҳалли масъалаҳои матрии физикӣ ва бунёди шавқу ҳаваси хонандагон ба физика ошкор месозад.

Диссертант ба ҳалли масъалаҳои таҳқиқот ба навгонҳои илмии зерин мувафак шудааст: мазмун ва сохтори робитаи байнифаннии фанҳои табию-математикӣ дар синфҳои ибтидоӣ аниқ ва дақиқ кардааст; заминаҳои имконпазири ташаккули донишҳои одитарини физикии хонандагони синфҳои ибтидоро зимни таълими математика ошкор намудааст; роҳу усулҳои самараноки ташаккули донишҳои одитарини физикиро дар раванди дарсу корҳои беруназдарсӣ дарёфт ва ҳамчун воситаи бедоркунии шавқу ҳаваси хонандагони синфҳои ибтидоиро ба фанҳои физика муайян намуда, нишон додааст.

Дастоварҳои илмии муаллиф аз аҳамияти амалии зерин иборат аст: натиҷаҳои диссертатсия, ҳиссагузорӣ дар коркарди системаи методии

таълими фанҳои табиӣ-математикӣ тибқи амалисозии тамоюли ҳамгироӣ ба назария ва методикаи таълими математика дар синфҳои ибтидоӣ, ки боиси талаботи мувофиқаи маводҳои таълимии фанҳои табиӣ-математикӣ, методҳои шаклҳои ташкили фаъолияти таълимии азбаркунии хонандагон, меъёри ташаккулёфтаи донишҳои одитарини физикӣ ва шавқу ҳавас ба фанни физика боис мегардад.

Ҳамзамон аҳамияти назариявии таҳқиқоти мазкур аз он иборат аст, ки натиҷаҳои бадастомада барои: коркарди методикаи ташаккули донишҳои одитарини табиӣ дар раванди таълими математикаи синфҳои ибтидоӣ, ки дар сохтору мазмуну мундариҷаҳои китоби дарсӣ, дастурҳои таълимию методӣ истифодаи имконпазир дорад. Ин натиҷаро метавонанд дар омодагии муаллимони ояндаи синфҳои ибтидоӣ дар донишкадаю донишгоҳҳо ва коллеҷҳои омӯзгорӣ, инчунин дар курсҳои тақмили ихтисоси омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ истифода намоянд.

Дар хулоса муҳимтарин бардоштҳои муаллифи диссертатсия зикр гардидаанд, аз ҷумла:

1. Дар асоси таҳлили сарчашмаҳои мавҷуда, ҷамъбасти натиҷаҳои таҳқиқотҳои олимони хориҷию ватанӣ оид ба робитаи байнифанӣ, нақши он дар шароити навини таҳсилот, ғояҳои муосири рушди психологию педагогӣ ва ҷабҳаҳои методии проблемаи мазкур, ба мо имкон дод, ки тамоюли концептуалии онро муайян созем.

2. Низоми ҳамгироии таълими математика ва фанҳои табиӣ дар синфҳои ибтидоӣ амалишудаи ҳамгироии байнифанӣ, ки мазмуни таҳсилот, тарзу усулҳои азбаркунӣ, шаклҳои ташкили раванди таълимро дар бар мегирад, коркард шуд.

3. Барқарорсозии мавриди таҳқиқот робитаи байнифаннии фанҳои табиӣ-математикӣ имконияти воқеии самаранокии истифодаи бучаи вақти таълимиро мусоидат менамояд.

4. Асоси ақидаҳои методии сохтори ташаккули донишҳои одитарини физикии хонандагони синфҳои ибтидоӣ, ки дар натиҷаи таҳқиқот пайдо

шудаанд, боиси бунёди шавку ҳавас ба омӯзиши курси системаноки физика гардид.

5. Воситаи асосии амалисозии ташаккули донишҳои одитарини физикӣ дар синфҳои ибтидоӣ - ин таълими бо ҳам робитаноки байни фаннии математика ва фанҳои табиӣ мебошад.

6. Воситаи асосии амалисозии принцип дар раванди таълими математикаи синфҳои ибтидоӣ ин ҳалли масъалаҳои матнии мазмуни физикӣ дошта мебошад.

7. Коркарди методии пешниҳодгардида бо омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ сохтори кори зеринро пеш меорад: мафҳум ва бузургии математикиро тасвири физикӣ дода моделҳои математикии муҳити атрофро бо он мувофиқ менамояд; баёни мафҳумҳо ва бузургиҳо дар раванди таълими математикаи синфҳои ибтидоӣ мавриди дар мувофиқа баррасии маъноии физикии онҳо бояд таълимро ба ҳаёт наздик созад; системаи мантикию масъалаҳои мазмуни физикӣ дошта дар ташаккули истифодаи амалии мафҳумҳои математикаи синфҳои ибтидоӣ бояд мусоидат намояд.

8. Натиҷаи кори озмоишӣ-таҷрибавӣ оид ба баҳодиҳии самаранокии методикаи пешкаш гардида, шабоҳати дурустии фарзияи таҳқиқотро ифода менамояд.

Раҳимов Чамшед Хуҷамуродович дар раванди таҳлили маводи зиёду пулларзиши чамъовардаш барои эътимод бахшидан ба андешаронии хеш ба осори таҳқиқи таҳлили муҳаққиқони ватанию хориҷӣ таъя намуда, дар мавридҳои зарурӣ аз маводҳои гирдовардаш иқтибосҳо овардааст.

Таъкид кардан ба маврид аст, ки қанби илмии диссертатсия қавӣ буда, муаллифи он бо таъя ба пажухишоти фароҳамовардаш дуруст хулосабарорӣ намудааст.

Ба хоҳири амиқ дарк кардани моҳияти масъала унвонҷӯ дар диссертатсияи хеш аз ҷадвалҳои шарҳдиҳанда ва диаграмаҳо истифода кардааст.

Дар диссертатсия баробари муваффақиятҳои зиёд баъзе норасоӣҳо низ ба назар мерасанд, ки ислоҳи онҳо боиси боз ҳам баланд шудани сатҳи сифати пажӯҳиш хоҳад буд:

1. Муаллифи диссертатсия ҳангоми таҳқиқот асосан ба ташаккул додани донишҳои одитарини физикии хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар раванди таълими математика диққат додааст. Хуб мебуд, ки агар муаллиф масъалаи мазкурро ҳангоми омӯзиши фанҳои дигари синфҳои ибтидоӣ низ мавриди баррасӣ қарор медод.

2. Хуб мешуд, ки боз дар як қатори таҷрибаи пешқадами омӯзгорони синфҳои ибтидоии муассисаҳои таълимии вилоятҳо, шаҳрҳо, ноҳияҳо, деҳаҳо низ таҳлилу баррасӣ мегардид. Ин боиси боз ҳам баланд шудани сатҳи сифати таҳқиқот мегардид.

3. Ҳам дар диссертатсия ва ҳам дар автореферати он баъзе хатогиҳои имлоиву услубӣ ба назар мерасанд

Эродҳои овардашуда ҷузъӣ буда, ба арзиши асосии назариявӣ амалии рисола таъсире надоранд.

Мазмуну муҳтавои диссертатсия бо автореферати он, ки ба забонҳои давлатӣ (тоҷикӣ), русӣ ва англисӣ таълиф гардидаанд, мувофиқати комил дошта, мундариҷаи қорро якҷоя бо мақолаҳои таълифнамудаи унвонҷӯӣ, ки 17 ададанд, пурра инъикос мекунанд.

Диссертатсияи илмии Раҳимов Ҷамшед Ҳуҷамуродович дар мавзӯи “Ташаккули донишҳои одитарини физикии хонандагони синфҳои ибтидоӣ дар раванди таълими математика” барои дарёфти дараҷаи илмии доктори фалсафа PhD, доктор аз рӯйи ихтисоси 6D010200 - Педагогика ва методикаи таълими ибтидоӣ (илмҳои педагогӣ) таҳқиқоти илмӣ-тахассусии анҷомёфта ҳисобида шуда, аз рӯйи ҳаҷм, арзиши назарӣ ва амалӣ ҷавобгӯ ба талаботи Низомномаи ҚОА-и Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба Тартиб додани дараҷаи илмӣ ва унвони илмӣ (дотсент, профессор), ки ба бандҳои 31-35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти № 267 тасдиқ шудааст, пурра ҷавобгӯ буда, муаллифи

он сазовори дарёфти дараҷаи доктори фалсафа-PhD, аз рӯйи ихтисоси 6D010200 – Педагогика ва методикаи таълими ибтидоӣ (илмҳои педагогӣ) арзанда мебошад.

Тақриз аз ҷониби номзади илмҳои педагогӣ, дотсенти кафедра Курбанов Сулаймон Раҷаббекович тартиб дода шуда, дар ҷаласаи васеи кафедраи методикаи таълими математика ва геометрияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон муҳокима гардида, ба тариқи овоздиҳии кушода аз тарафи кулли аъзоёни кафедра қабул гардид ва бо қарори № 10 аз 29 майи соли 2023 тасдиқ карда шуд.

Ташхисгари кафедра, н.и.п., дотсент:

Курбанов С.Р.

Раиси ҷаласаи кафедраи методикаи

таълими математика ва геометрияи

Донишгоҳи миллии Тоҷикистон,

номзади илмҳои физикаю математика, дотсент:

Исматов С.

Котиби ҷаласа:

Ашуралиева Мадина Шералиевна

Имзои С. Курбанов, С. Исматов ва М. Ашуралиеваро тасдиқ менамоем.

Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои

махсуси Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.

Тавкиев Э.Ш.